

(S)POZNAJTE SVOJE OBVEZNOSTI

PRIROČNIK ZA PREPREČEVANJE PRISILNIH IZSELITEV

AMNESTY
INTERNATIONAL

Amnesty International je globalno gibanje več milijonov članov in podpornikov, ki se pridružujejo akcijam organizacije proti hudim kršitvam človekovih pravic, v več kot 150 državah ter ozemljih.

Naša vizija je, da bi vsak posameznik užival vse pravice, zapisane v Splošni deklaraciji človekovih pravic in drugih mednarodnih standardih o človekovih pravicah.

Smo neodvisni od vseh vlad, političnih ideologij, gospodarskih interesov ali religij, sredstva za delovanje pa dobivamo predvsem od svojih članov ter iz donacij.

Prvič objavljeno v 2012
Amnesty International LTD
International Secretariat
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW
Velika Britanija
www.amnesty.org

© Amnesty International 2012

Indeks izvirnika: ACT/35/009/2012
Izvirni jezik: Angleščina

Vse pravice pridržane. Avtorske pravice te publikacije so zaščitene, vendar jo je dovoljeno brezplačno razmnoževati na kateri koli način za zagovorništvo, kampanje in učenje, ne pa za prodajo. Imetniki avtorskih pravic prosijo, da se vse take uporabe registrirajo pri njih, da bodo lahko ocenili njihov učinek. Za vsako drugo kopiranje, ponovno uporabo v drugih publikacijah, prevod ali prilagoditev je treba prej pridobiti pisno dovoljenje založnika, kar bo morda odplačno. Če želite zagotoviti dovoljenje ali vas zanima kaj drugega, se obrnite na copyright@amnesty.org

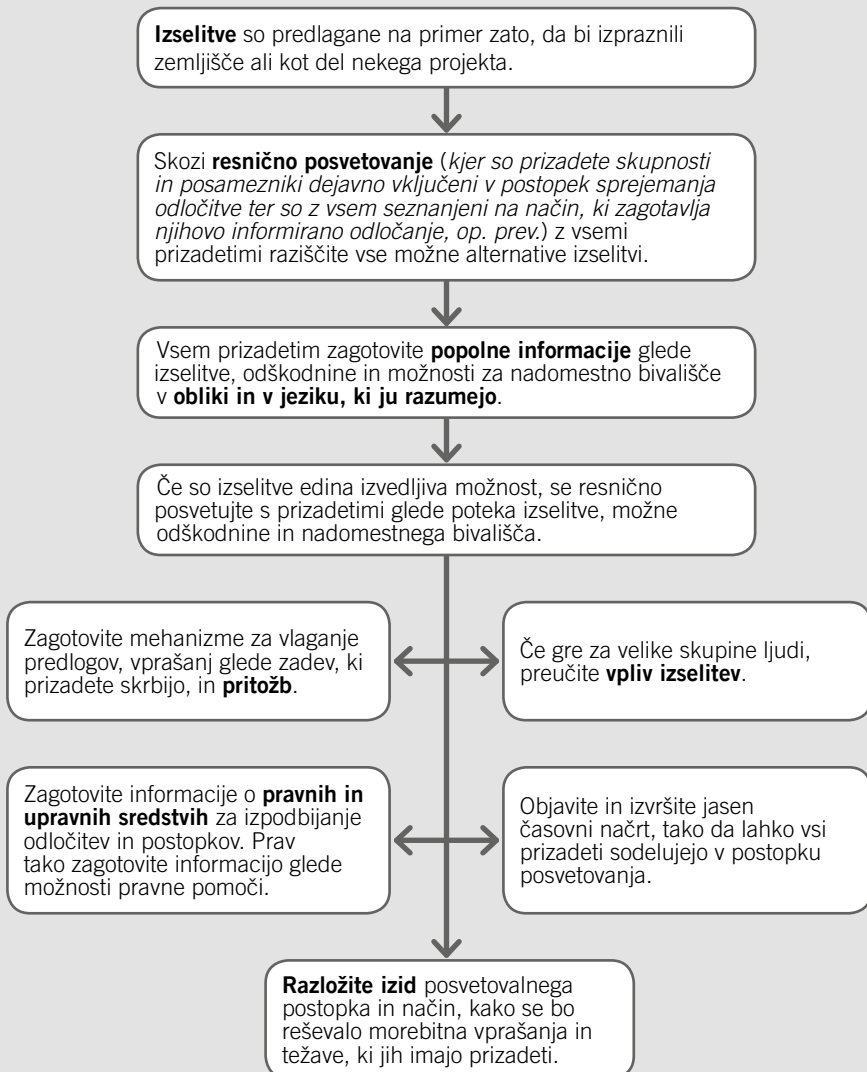
Fotografija na naslovnici: Prisilna izselitev, Votanikos, Grčija, 2007
© Helsinški monitor Grčije, 2007

VSEBINA

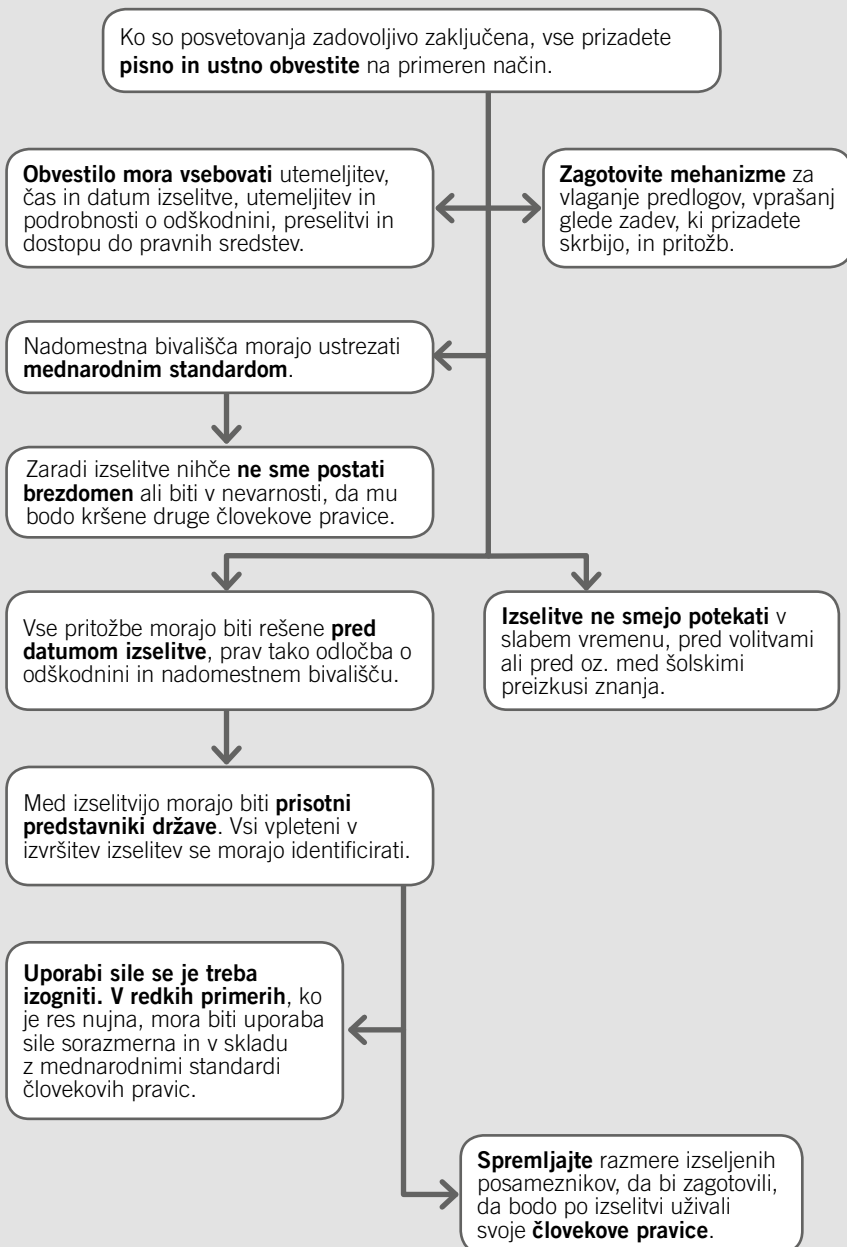
KLJUČNI KORAKI ZA PREPREČEVANJE PRISILNIH IZSELITEV	2
1. O ČEM GOVORI TA PRIROČNIK?	5
2. PRAVICA DO USTREZNEGA BIVALIŠČA	7
OBVEZNOSTI, KI IZHAJAJO IZ PRAVICE DO USTREZNEGA BIVALIŠČA	9
3. PRISILNE IZSELITVE	12
KAJ JE PRISILNA IZSELITEV	12
PRAVNE VAROVALKE ZA PREPREČEVANJE PRISILNIH IZSELITEV	14
4. KAKO ZAGOTOVITI, DA SO IZSELITVE V SKLADU Z MEDNARODNIMI STANDARDI	16
ENAKOST IN NEDISKRIMINACIJA	16
SPREJETJE VSEH MOŽNIH UKREPOV, DA BI SE IZSELITVAM IZOGNILI ALI NJIHOV OBSEG ČIM BOLJ ZMANJŠALI	17
IZVEDBA RESNIČNIH POSVETOVANJ	18
PRESOJA VPLIVOV	24
USTREZNO IN PRIMERNO PREDHODNO OBVESTILO O IZSELITVI	27
ZAGOTOVITEV PRAVNIH SREDSTEV IN PRAVNE POMOČI	28
5. NADOMESTNA BIVALIŠČA IN ODŠKODNINE	29
ZAGOTAVLJANJE ODŠKODNINE ZA VSE IZGUBE	29
USTREZNA NADOMESTNA BIVALIŠČA ZA TISTE, KI SI JIH NE MOREJO PRISKRIBETI SAMI	31
KLJUČNI KORAKI ZA ZAGOTOVITEV, DA SO NADOMESTNA BIVALIŠČA IN PRESELITVE V SKLADU Z MEDNARODNIMI STANDARDI	32
PRESOJA RAZLIČNIH MOŽNOSTI GLEDE NADOMESTNIH BIVALIŠČ IN PRESELITEV SKUPAJ S PRIZADETIMI SKUPNOSTMI	34
ZAČASNA BIVALIŠČA	35
6. IZVEDBA IZSELITEV	36
7. SPREMLJANJE PRESELITVE	38
REFERENCE	39

KLJUČNI KORAKI ZA PREPREČEVANJE PRISILNIH IZSELITEV

ČE SO IZSELITVE PREDLAGANE

KO SO POSVETOVANJA ZADOVOLJIVO ZAKLJUČENA

TA PUBLIKACIJA JE BILA PRIPRAVLJENA KOT PRIROČNIK ZA LOKALNE OBLASTI, JAVNE USLUŽBENCE IN DRUGE, KI DELUJEJO V IMENU DRŽAVE, DA BI DELOVALI V SKLADU Z OBVEZNOSTMI GLEDE SPOŠTOVANJA PRAVICE DO USTREZNEGA BIVALIŠČA. PRIROČNIK PREDSTAVLJA GLAVNE MEDNARODNE STANDARDE ČLOVEKOVIH PRAVIC GLEDE PRAVICE DO USTREZNEGA BIVALIŠČA IN DAJE PRAKTIČNE SMERNICE GLEDE KLJUČNIH UKREPOV, KI MORAJO BITI IZVEDENI PRI NAČRTOVANJU PROJEKTOV, KI BI LAHKO VKLJUČEVALI IZSELITVE, ALI KO SE IZVAJA ALI ODOBRI IZSELITVE.

O ČEM GOVORI TA PRIROČNIK?

1

Vsakdo ima pravico do ustreznega bivališča. Državne in lokalne oblasti ter njihovi predstavniki pa so pravno zavezani, da spoštujejo, varujejo in izpolnjujejo to človekovo pravico. Pravica do ustreznega bivališča vključuje tudi prepoved prisilnih izselitev.

Prisilna izselitev je odstranitev ljudi z domov ali zemljišča, kjer bivajo, proti njihovi volji in brez ustreznega postopka in pravne zaščite. Ustrezni postopek in pravna zaščita med drugim vključujeta ustrezno obvestilo, dostop do pravnih sredstev in odškodnine za njihove izgube.

Lokalne oblasti so pogosto prvi organ pri načrtovanju in zagotavljanju bivališč. Večkrat so tudi glavni akterji v projektih, ki zadevajo infrastrukturo, prenovo mesta in organizacijo obsežnih dogodkov, ki so med drugimi najpogostejši povod za prisilne izselitve. Ne glede na razloge za izselitve so lokalne oblasti neposredno ali posredno vpletene v njihovo izvedbo. To pomeni, da lahko igrajo pomembno vlogo pri zagotavljanju, da ljudje uživajo svojo pravico ustreznega bivališča in so zaščiteni pred prisilnimi izselitvami.

Lokalne oblasti morajo pogosto usklajevati različne interese glede rabe in razvoja zemljišč. Lahko se znajdejo pod pritiskom zasebnih lastnikov zemljišč, ki želijo, da odstranijo ljudi, ki bivajo na njihovem zemljišču; morda morajo pretehtati koristi, ki jih bo prinesla gradnja bolnišnice, v primerjavi s škodo, povzročeno ljudem, ki bi se morali izseliti s kraja, kjer naj bi se ta gradila. Take situacije predstavljajo izziv, vendar **morajo oblasti zagotoviti, da interese uskladijo načelno in da si prizadevajo za varovanje pravic vseh udeležencev, še posebej tako, da je negativnih učinkov na že prikrajšane skupine čim manj.**

Večkrat se situacija glede izselitve še poslabša zaradi negativnega odnosa javnih uslužbencev in drugih do ljudi, ki živijo brez varnosti uživanja bivališča (kot so prebivalci *slumov* in neformalnih naselij ter skvoterji). Lokalne oblasti morda vidijo svojo vlogo v izvrševanju zakonov proti tem skupinam ali te skupine vidijo kot javno breme. Taki odnosi prezrejo globlje razloge, ki pripeljejo ljudi v življenje v negotovem položaju ter do gradnje *slumov* in neformalnih naselij; preselitve zaradi iskanja službe, pomanjkanje možnosti dostopa do cenovno dostopnega bivališča, učinek več let zanemarjanja ali celo sokrivda skorumpiranih uradnikov pri gradnji *slumov* ali neformalnih naselij.

Ključnega pomena je, da oblasti najdejo trajnostne rešitve za ljudi, ki ne uživajo varnosti bivališča. Državno posredovanje mora izboljšati njihov položaj, ne pa ga poslabšati. V skladu z mednarodnim pravom mora biti pred izselitvijo izpeljan zakonit postopek, ne glede na to, ali imajo udeleženci pravno varovane zahtevke do zemljišča ali stanovanja, kjer bivajo. Če oblasti ne najdejo ustrezne rešitve glede bivališča za ljudi, ki morajo biti izseljeni, lahko izselitev poleg škode, ki jo lahko povzroči zaradi izgube službe, investicije v stanovanje ter dostopa do zdravstvene oskrbe in izobrazbe, ljudi prisili v življenje v izjemno negotovem položaju in ob tveganju ponovitve izselitve.

Ta priročnik obravnava nekatere korake, ki jih morajo oblasti narediti, da bi preprečile prisilne izselitve in varovale pravico do ustreznega bivališča.

PRAVICA DO USTREZNEGA BIVALIŠČA

2

»PRAVICA DO USTREZNEGA BIVALIŠČA NE SME BITI INTERPRETIRANA V OZKEM ALI OMEJEVALNEM SMISLU, KI BI JO ENAČIL Z NA PRIMER ZATOČIŠČEM, KI ZAGOTAVLJA ZGOLJ STREHO NAD GLAVO, ALI KI BI OBRAVNAVAL ZATOČIŠČE ZGOLJ V FIZIČNEM SMISLU. TA PRAVICA NAJ BO INTERPRETIRANA KOT PRAVICA DO ŽIVLJENJA NEKJE, KJER UŽIVAMO VARNOST, MIR IN DOSTOJANSTVO.«

Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice, Splošni komentar 4: Pravica do ustreznega bivališča, 13. december 1991, 7. odstavek

Vse vlade so pogodbenice ene ali več mednarodnih pogodb o človekovih pravicah, ki zagotavljajo pravico do ustreznega bivališča.

Glavna pogodba, ki zagotavlja pravico do ustreznega bivališča, je Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (MPESKP). Prvi odstavek 11. člena Pakta določa: »Države pogodbenice priznavajo vsakomur pravico do ustreznega življenjskega standarda, ki zadostuje zanj samega in za njegovo družino, v številu ustrezno hrano, obleko in stanovanje ter pravico do stalnega izboljševanja njegovih življenjskih razmer. Z ustreznimi ukrepi bodo zagotovile uresničevanje te pravice in priznavajo v ta namen bistven pomen svobodno izbranega mednarodnega sodelovanja.«

Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice (Odbor ZN) je organ, sestavljen iz neodvisnih strokovnjakov, ki so zadolženi za razlago MPESKP in spremljanje njegovega izpolnjevanja v državah pogodbenicah. S svojimi Splošnimi komentarji ponuja avtoritativno interpretacijo človekovih pravic, ki jih določa Pakt. Razlaga, ki jo je Odbor podal glede vsebine pravice do ustreznega bivališča in obveznosti držav, je objavljena v Splošnem komentarju 4 (glede pravice do ustreznega bivališča) in Splošnem komentarju 7 (glede prisilnih izselitev).

Pravica do ustreznega bivališča je zaščitená tudi v drugih mednarodnih in regionalnih pogodbah o človekovih pravicah, med drugim v Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah in Mednarodni konvenciji o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije.¹

VSI ORGANI V DRŽAVI MORAJO DELOVATI V SKLADU S SVOJIMI MEDNARODNIMI OBVEZNOSTMI

Ko država postane pogodbenica katerekoli mednarodne pogodbe, je pravno zavezana, da izpolnjuje svoje obveznosti, ki jih ta pogodba določa. To vključuje uresničevanje pogodbenih standardov na nacionalni ravni. Država bo odgovorna, če katerikoli njen organ (fizična ali pravna oseba) na državni, regijski ali lokalni ravni deluje na način, ki ni v skladu z njenimi mednarodnimi obveznostmi. Enako velja za vsako osebo, ki deluje kot zastopnik države ali po njenih navodilih. Država ne more uporabljati določb nacionalne zakonodaje, da bi upravičila neizpolnjevanje svojih obveznosti, izhajajočih iz mednarodnih pogodb. Vlade na primer ne morejo trditi, da zaradi določenega sistema delitve pristojnosti niso odgovorne za dejanja občin, ki kršijo pravico do ustreznega bivališča.

Ne glede na pravni sistem države ali način delitve pristojnosti med državno in lokalno oblastjo je torej vlada odgovorna za kršitev mednarodnega prava, če katerikoli javni uslužbenec ne izpolnjuje mednarodnih pravnih standardov človekovih pravic glede pravice do ustreznega bivališča.

OBVEZNOSTI, KI IZHAJAJO IZ PRAVICE DO USTREZNEGA BIVALIŠČA

Država mora spoštovati, varovati in uresničevati pravico do ustreznega bivališča.

Spoštovanje pravice do ustreznega bivališča pomeni, da se vlade zunaj zakonitih postopkov ne smejo vmešavati v bivanjske razmere ljudi ter ljudi ne smejo prisilno izseliti.

Javni uslužbenci imajo dolžnost, da posameznike zaščitijo pred tem, da bi njihove pravice omejevale tretje osebe, kot so najemodajalci ali podjetja.

Prisilne izselitve kršijo pravico do ustreznega bivališča; v praksi jih je treba preprečiti in z nacionalno zakonodajo prepovedati. Poleg sprejema zakonodaje, ki prepoveduje prisilne izselitve, mora vlada preprečevati diskriminacijo s strani najemodajalcev ter regulirati najemnine in bivanjske pogoje.

Vlade morajo, kolikor hitro je mogoče in v skladu s sredstvi, ki so na voljo, storiti konkretne in ciljno usmerjene korake za izboljšanje bivanjskih in življenjskih razmer vseh ljudi.

Da bi izpolnile svoje mednarodne obveznosti, morajo vlade sprejeti vse ustrezne zakonodajne, administrativne, proračunske, sodne, promocijske in druge ukrepe, ki so potrebni, da vsi uživajo pravico do ustreznega bivališča. Razviti je treba politike in programe, ki se morajo izvajati na način, ki povečuje dostop do ustreznih bivališč za vse in izboljšuje bivanjske pogoje.

Vlade morajo poskrbeti najmanj za to, da imajo vsi dostop do osnovnega bivališča, na primer tako, da preprečujejo brezdomstvo. Države in javni uslužbenci morajo pri razdeljevanju sredstev dati prednost najbolj prikrajšanim skupinam. Prav tako morajo zagotoviti ljudem pravico, da sodelujejo, ter se z njimi posvetovati glede odločitev, ki bodo vplivale na njihova življenja. Če je katerakoli izmed teh pravic kršena, mora biti na voljo učinkovito pravno sredstvo.

VLADE MORAJO SPREJETI NASLEDNJE UKREPE S TAKOJŠNJIM UČINKOM

- ☑ Priznati in varovati pravico do ustreznega bivališča kot zakonito pravico, iztožljivo pred sodiščem.
- ☑ Zagotoviti, da ima vsak najmanj minimalno raven varnosti uživanja bivališča in zaščite pred prisilnimi izselitvami.
- ☑ Sprejeti in izvajati zakonodajo, ki prepoveduje prisilne izselitve in vzpostavlja varovalke, ki morajo biti upoštevane pred kakršnokoli izselitvijo.
- ☑ Prepovedati in obravnavati diskriminacijo v zvezi z dostopom do bivališč, vključno z rasno segregacijo in diskriminacijo žensk.
- ☑ Uvesti učinkovite mehanizme za spremljanje bivanjske situacije v državi. Ti mehanizmi naj identificirajo posameznike, ki nimajo minimalne stopnje varnosti uživanja bivališča, brezdomce, ljudi, ki živijo v neustreznih bivališčih, in skupine, ki se soočajo z največjimi ovirami pri uživanju pravice do ustreznega bivališča. Države morajo ukrepati glede na informacije in te redno posodabljati, da bi ocenile napredek.
- ☑ Zagotoviti, da vsi programi in katerakoli sredstva, namenjena za stanovanjsko področje, dajejo prednost tistim, ki so na najslabšem.
- ☑ Dati prednost zagotavljanju osnovnih storitev, vključno s pitno vodo in sanitarijami.
- ☑ Pregledati in spremeniti pravila in uredbe glede gradnje, načrtovanja in parceliranja z namenom spodbujanja dostopa do bivališč za vse. Ta pravila naj olajšajo, ne pa otežijo gradnje in vzdrževanja domov za ljudi, ki živijo v revščini.

- ☑ Zagotoviti, da so stroški bivanja in materialov za gradnjo domov cenovno dostopni, zlasti tudi najrevnejšim.
- ☑ Uvesti ukrepe za zagotovitev cenovne dostopnosti bivališč, kot so uredbe glede višine najemnin in drugih stroškov, povezanih z bivanjem, in zagotoviti, da povišanja najemnin, hipotek in drugih stroškov, povezanih z bivališčem, ne ogrožajo možnosti ljudi za zadovoljevanje drugih potreb.
- ☑ Sprejeti stanovanjsko politiko, ki daje prednost zagotavljanju osnovne ravni bivanja za vse ter postavlja časovno opredeljene cilje postopnega izboljšanja bivanjskih pogojev. Potrebno je zagotoviti sodelovanje ljudi pri oblikovanju take strategije, zlasti prikrajšanih skupin.
- ☑ Uvesti standarde za zagotavljanje »ustreznosti« bivališča, ki bodo dooločali zahteve glede primernosti stanovanj za bivanje, glede lokacije ter dostopnosti storitev, služb in infrastrukture v skladu z mednarodnimi standardi.
- ☑ Vzpostaviti učinkovite mehanizme za spremljanje ravnanja oblasti na državni in lokalni ravni, da bi zagotovili, da bodo dosledno ravnale v skladu z mednarodnimi obveznostmi države.
- ☑ Zagotoviti posvetovanje z ljudmi in možnost za sodelovanje pri odločitvah, ki vplivajo na njihova življenja.
- ☑ Zagotoviti ustrezna pravna sredstva in odškodnine vsem, ki jim je bila kršena pravica do ustreznega bivališča, vključno preko sodišč, ko je to potrebno.

PRISILNE IZSELITVE

»PRISILNE IZSELITVE POVEČUJEJO NEENAKOST, DRUŽBENE KONFLIKTE, SEGREGACIJO IN 'GETOIZACIJO' TER VSELEJ PRIZADENEJO NAJREVNEJŠE, NAJBOLJ DRUŽBENO IN EKONOMSKO RANLJIVE IN MARGINALIZIRANE DELE DRUŽBE, POSEBEJ ŽENSKE, OTROKE, MANJŠINE IN STAROSELCE.«

Osnovni principi in smernice ZN glede izselitev in preselitev zaradi razvoja, 7. odstavek

3

KAJ JE PRISILNA IZSELITEV?

Prisilna izselitev je odstranitev ljudi z domov ali zemljišča, kjer bivajo, proti njihovi volji in brez pravne zaščite ali drugih varovalk.² Po mnenju Odbora ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice so prisilne izselitve nezdružljive z zahtevami Pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah.³ Odbor je poudaril, da se mora država »izogniti prisilnim izselitvam in zakonsko ukrepati proti javnim uslužbencem ali tretjim osebam, ki izvajajo prisilne izselitve«.⁴

Odbor kot ključni element pri določanju ustreznosti bivališča prepoznava varnost uživanja bivališča. Po njegovem mnenju »pravno varnost uživanja bivališča dajejo različne oblike bivanja, vključno z najemom (javnega ali zasebnega) stanovanja, življenjem v lastnem stanovanju, v zasilnih stanovanjih, z bivanjem v pravno neurejenem naselju, pa tudi zasedba zemlje ali nepremičnine. Ne glede na vrsto posesti morajo imeti vse osebe določeno stopnjo varnosti uživanja bivališča, ki jim zagotavlja pravno zaščito pred prisilno izselitvijo, nadlegovanjem in drugimi grožnjami. Države pogodbenice morajo zato takoj ukrepati in zagotoviti pravno varnost uživanja bivališča tistim osebam in gospodinjstvom, ki trenutno ne uživajo takšne zaščite, pred tem pa opraviti resnično posvetovanje s prizadetimi osebami in skupinami«.⁵

Poleg tega je Odbor ZN za človekove pravice izrazil stališče, da prisilne izselitve niso v skladu s 17. členom Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah, ki zagotavlja pravico do zaščite proti samovoljnemu in nezakonitemu vmešavanju v človekovo zasebnost, družino ali dom.⁶ Prisilne izselitve so prav tako v nasprotju z Mednarodno konvencijo o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, Konvencijo ZN o otrokovih pravicah in Konvencijo ZN o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk. Odbor ZN proti mučenju je v primeru Hajrizi Džemajl proti Jugoslaviji⁷ dejal, da lahko v nekaterih okoliščinah prisilne izselitve pomenijo kruto, nečloveško ali ponižujoče ravnanja ali kaznovanje in so tako v nasprotju s 16. členom Konvencije ZN proti mučenju.

Tudi Komisija ZN za človekove pravice je pripoznala, da prisilne izselitve grobo kršijo številne človekove pravice, še posebej pravico do ustreznega bivališča.⁸

Posebni poročevalci ZN za ustrezno bivališče, neodvisen strokovnjak z mandatom za poročanje, svetovanje in nudenje tehnične pomoči vladam glede pravice do ustreznega bivališča, je razvil *Osnovna načela in smernice glede izselitev in premestitev zaradi razvoja*. Smernice odsevajo obstoječe standarde in sodno prakso na področju prisilnih izselitev.⁹ Podrobno opisujejo korake, ki morajo biti storjeni pred, med in po izselitvah, da bi zagotovili skladnost z mednarodnim pravom človekovih pravic. Osnovna načela se sicer osredotočajo predvsem na izselitve in preselitve, do katerih prihaja zaradi obsežnih razvojnih projektov, ki običajno prizadenejo večje število ljudi, vendar so smernice uporabne za vse vrste izselitev.

PRAVNE VAROVALKE ZA PREPREČEVANJE PRISILNIH IZSELITEV

V skladu z mednarodnim pravom človekovih pravic se lahko izselitve izvedejo le kot zadnja možnost, potem ko so bile v posvetovanju s prizadetimi skupnostmi izčrpane vse alternative. Do izselitev ne sme priti, dokler niso vzpostavljena ustrezna postopkovna in pravna varovala. Ljudem, ki jih bodo izselitve prizadele, je treba zagotoviti:

- Priložnosti za resnično posvetovanje.
- Obvestilo o izselitvi v ustreznem in razumnem roku pred izselitvijo.
- Informacije o predlagani izselitvi ter informacije o namenu, za katerega bo uporabljeno zemljišče ali stanovanje, če je to relevantno. Vse informacije morajo biti vsem prizadetim dostopne v razumnem roku pred izselitvijo.
- Prisotnost vladnih uradnikov ali njihovih predstavnikov med izselitvijo.
- Ustrezno identifikacijo vseh, ki so vključeni v izvedbo izselitev.
- Da izselitev ne poteka v zelo slabem vremenu ali ponoči.
- Pravna sredstva.
- Kjer je mogoče, pravno pomoč vsem, ki jo potrebujejo, da lahko na sodišču zahtevajo povrnitev škode.

Država mora zagotoviti, da zaradi izselitve nihče ne postane brezdomen ali ranljiv za druge kršitve človekovih pravic. Prizadeti morajo za svoje izgube prejeti odškodnino, oblasti pa morajo zagotoviti nadomestno ustrezno bivališče tistim, ki si tega ne morejo zagotoviti sami.

Odškodnina in nadomestno bivališče, vključno s preselitvijo, morajo biti zagotovljeni pred dnevom izselitve. Vsi ukrepi, povezani s preselitvijo, vključno z gradnjo domov, zagotovitvijo vode, elektrike, sanitarij, dostopa do šole in cest ter razdelitvijo zemljišč, morajo biti v skladu z mednarodnimi standardi človekovih pravic.¹⁰

Te zahteve se nanašajo na vse izselitve, ne glede na to, ali ljudje, ki bodo izseljeni, najemajo, so lastniki ali zasedajo ozemlje ali bivališče, vključno s tistimi, ki živijo v neformalnih (pravno neurejenih) naseljih.

Javni uslužbenci morajo zagotoviti, da vse izselitve, vključno s tistimi, ki jih odredi sodišče ali jih izvedejo zasebniki, potekajo v skladu s temi varovalkami. Če ni tako, morajo imeti žrtve prisilnih izselitev dostop do učinkovitih pravnih sredstev.

Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice je poudaril, da morajo vlade sprejeti zakonodajo, ki prepoveduje prisilne izselitve. Mnenja je, da »bi morala taka zakonodaja vključevati ukrepe, ki (a) dajejo največjo možno pravno zaščito uživanja bivališča tistim, ki živijo v hiši ali na zemljišču, (b) so v skladu s Paktom in (c) so zasnovani, da strogo nadzorujejo okoliščine, v katerih so lahko izvedene izselitve. Zakonodaja mora veljati tudi za vse, ki so v službi države ali so ji odgovorni.« Odbor ZN dodaja, da morajo »države pogodbenice pregledati ustrezno zakonodajo in politike, da bi zagotovile, da ustrezajo obveznostim, ki izhajajo iz pravice do ustreznega bivališča, in odpravile ali spremenile katerokoli [...], ki niso v skladu z določbami Pakta.«¹¹

Mednarodno pravo človekovih pravic priznava, da lahko oblasti v številnih situacijah legitimno izvajajo izselitve, na primer, če ljudje trajno ne plačujejo najemnine ali ko je določeno območje ključnega pomena za projekt, ki služi pomembnemu javnemu interesu. Izselitve, izvedene v skladu z zakonodajo in mednarodnimi standardi človekovih pravic, ne predstavljajo prisilnih izselitev. Čeprav se je uporabi sile treba izogibati, ne gre za prisilno izselitev, če je sila uporabljena v skladu z mednarodnim pravom. To pomeni, da je uporaba sile lahko le zadnja možnost, ko je to neizogibno potrebno, biti mora sorazmerna in razumna. Če pri izselitvi oblasti upoštevajo vse potrebne pravne varovalke, takšna izselitev ni prisilna izselitev.

KAKO ZAGOTOVITI, DA SO IZSELITVE V SKLADU Z MEDNARODNIMI STANDARDI

»DRŽAVE MORAJO ZAGOTOVITI, DA DO IZSELITEV PRIDE LE V IZJEMNIH PRIMERIH. IZSELITVE MORAJO BITI POPOLNOMA UPRAVIČENE, SAJ ŠKODLJIVO VPLIVAJO NA ŠIROK OBSEG MEDNARODNO PRIZNANIH ČLOVEKOVIH PRAVIC.«

Osnovni principi in smernice ZN glede izselitev in preselitev zaradi razvoja, 21. odstavek

4

ENAKOST IN NEDISKRIMINACIJA

Oblasti morajo zagotoviti, da izselitve in vsi postopki, povezani z izselitvijo, vključno s preselitvijo, ne vodijo, posredno ali neposredno, v diskriminacijo in spolno neenakost ali da slednjih ne še povečajo.

Ko oblasti načrtujejo projekte ali zaradi kakršnegakoli namena razmišljajo o izselitvah, morajo oceniti, ali so katere skupine ljudi v večji nevarnosti izselitev oziroma bi bile z izselitvami nesorazmerno prizadete. Na primer, nekatere etnične skupine so morda zaradi zgodovinskih vzorcev diskriminacije v večji meri zastopane v neformalnih naseljih ali drugih situacijah, v katerih ljudje nimajo pravne varnosti uživanja bivališč. Oblasti morajo nasloviti vzroke za to, vključno s tem, da popravijo vrzeli v zakonih ali politikah, ter sprejmejo pozitivne ukrepe za boj proti diskriminaciji in za izboljšanje varnosti uživanja bivališča za take skupine.

Lokalne in druge oblasti morajo prav tako poskrbeti, da vsi postopki, povezani z izselitvami, potekajo brez diskriminacije in s spodbujanjem spolne enakosti. Vsakdo bi moral imeti brez diskriminacije dostop do posvetovanja, pravnega sredstva, odškodnine in preselitve. Mednarodno pravo človekovih pravic strogo prepoveduje diskriminacijo na podlagi rase, etničnosti, manjšinskega ali staroselskega statusa, spola, veroizpovedi, jezika, nacionalnega ali družbenega izvora, političnega ali drugega mnenja, zakonskega ali družinskega statusa ali rojstva, spolne usmerjenosti in spolne identitete, premoženja ali bivališča (kamor sodi tudi podlaga za bivanje v določenem bivališču, kot je npr. najem, lastništvo, zasedba...) ekonomske ali socialne situacije, starosti, invalidnosti ali zdravstvenega stanja.

Oblasti morajo dodatno ukrepati, da dosežejo skupine, ki bi lahko zaradi katerekoli razloga imele večje težave pri vključevanju v postopke, povezane z izselitvijo in preselitvijo (sem lahko sodijo ženske, starejši, invalidi ali pripadniki določenih etničnih skupin). Oblasti bodo morda morale sprejeti specifične ukrepe, da bodo dosegle in informirale te skupine, po potrebi tudi z ločenimi sestanki, ter zagotoviti, da imajo podporo in spodbudo za sodelovanje v vseh postopkih, povezanih z izselitvami in preselitvijo.

Lokalne oblasti morajo tudi zagotoviti, da nadomestna bivališča ali preselitev, ki je priskrbljena, upošteva in naslavlja posebne potrebe prikrajšanih skupin. Vse pogodbe, pravice do lastništva ali druga upravičenja pri preselitvi morajo biti dodeljena tako, da zagotavljajo enakost in nediskriminacijo, na primer tako, da je zagotovljeno, da so ženske v enaki meri koristnice. Poleg tega sama lokacija kraja preselitve ne sme ohranjati diskriminacije ali voditi v rasno segregacijo.

SPREJETJE VSEH MOŽNIH UKREPOV, DA BI SE IZSELITVAM IZOGNILI ALI NJIHOV OBSEG ČIM BOLJ ZMANJŠALI

Izselitve zmotijo življenje posameznikov in skupnosti. Ko ljudje izgubijo svoj dom, so pogosto iztrgani tudi iz znanega okolja in soseščine, izgubijo socialno mrežo ter priložnosti za delo, oviran je tudi njihov dostop do izobraževanja, zdravstvene oskrbe in drugih javnih storitev.

Oblasti morajo sprejeti vse možne ukrepe, da bi se izognile izselitvam ali da bi jih bilo čim manj. Z vsemi prizadetimi se morajo resnično posvetovati in raziskati vse možne alternative izselitvi. Na primer, če je izselitev zahtevana zaradi neplačevanja najemnine, lahko posvetovanja vodijo v dogovor, ki ljudem daje več časa za plačilo. Če so izselitve načrtovane, ker ljudje živijo v stanovanjih, ki niso varna, je morda možno bivališča nadgraditi, namesto porušiti.

Kakršnakoli je že situacija, morajo oblasti raziskati alternative izselitvi in dati prizadetim ljudem možnost, da tudi sami predlagajo izvedljive alternative (glejte spodaj več o pogojih glede resničnega posvetovanja).

Pri načrtovanju projektov, ki bi lahko vodili do izselitev, morajo oblasti zagotoviti, da odgovorni za projekt vsa predlagana mesta zanj ocenijo z vidika vpliva na ljudi, ki živijo na teh lokacijah ali v njihovi bližini. Če je za projekt primernih več različnih lokacij, je treba dati prednost tistim, kjer bi se lahko izognili izselitvam ali bi jih bilo najmanj.

Oblasti morajo biti sposobne pokazati, da so raziskale vse možne lokacije za določen projekt, ocenile možne vplive na ljudi in sprejele takšno končno odločitev, ki ne predvideva izselitev ali pa je zanje potrebnih najmanj izselitev.

Smernice ZN glede izselitev pojasnjujejo: »Države morajo celovito raziskati vse možne alternative izselitvam. Vse potencialno prizadete skupine in osebe, vključno z ženskami, staroselskimi ljudstvi, invalidi, ter tisti, ki delujejo v imenu prizadetih, imajo pravico do relevantnih informacij, celovitega posvetovanja in sodelovanja v celotnem postopku ter predlaganja alternativ, ki jih morajo oblasti primerno preučiti.«¹²

IZVEDBA RESNIČNIH POSVETOVANJ

Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice je opredelil »resnično posvetovanje« s prizadetimi skupinami kot temeljno varovalko pred prisilnimi izselitvami. Odbor ZN je poudaril: »Države pogodbenice bodo pred izvedbo katerekoli izselitve, zlasti pa kadar te vključujejo velike skupine, zagotovile, da se raziščejo vse možne alternative v posvetovanju s prizadetimi ljudmi, z namenom, da se izognejo uporabi sile ali da jo vsaj zmanjšajo na minimum.«¹³ Lokalne oblasti morajo zagotavljati to varovalko od začetka načrtovanja izselitve do takrat, ko so vsi ljudje, ki jih izselitev zadeva, preseljeni.

To je pomembno zaradi vrste razlogov. Ljudje, ki jih izselitev prizadeva, bodo morda predlagali alternative, ki bi mogoče lahko zadostile potrebam obeh strani. Tako se bo morda možno izselitvam izogniti ali jih zmanjšati. Posvetovanja lahko prispevajo k izognitvi ali čim manjši uporabi sile, pa tudi k temu, da kakršnekoli določbe glede preselitev upoštevajo potrebe prizadete skupnosti. Čeprav se lahko zdi, da posvetovanja zavlečejo postopek ali stanejo, lahko na dolgi rok zagotovijo uresničitev projekta z manjšimi stroški (zlasti če upoštevamo skrite socialne stroške izselitev zaradi izgube dostopa do dela, hrane, šolanja, zdravstvene oskrbe itd.). Hkrati posvetovanja zmanjšujejo neenakost, socialni konflikt in segregacijo.

ZAGOTOVITEV CELOVITIH, TOČNIH IN PRAVOČASNIH INFORMACIJ

Celovite, točne in pravočasne informacije so nujne, da lahko prizadeti ljudje učinkovito sodelujejo v kakršnemkoli postopku posvetovanja. Pred posvetovanji morajo tisti, ki jih predlagana izselitev zadeva, dobiti celovito informacijo o:

- Predlagani izselitvi in vzrokih zanjo ter o nameravani rabi nepremičnine po izselitvi.
- Odškodninah in možnostih nadomestnega bivališča, ki bodo zagotovljene, in o morebitnih izjemah.
- Alternativah izselitvam, ki so jih oblasti preučevale.
- Izpeljavi izselitve in preselitve, vključno s tem, kateri zasebni ali javni akterji bodo vključeni ter podrobnostmi o njihovi vlogi in odgovornostih.
- Možnostih pritožbe pred upravnimi organi ali sodišči v zvezi z odločitvami ali katerikoli vidikom postopka preselitve.
- Ciljih, metodah in časovnici postopka posvetovanja (vključno s priložnostjo za pogovor z različnimi akterji, ki so vključeni) ter priložnostjo, da sami podajo predloge za bolj učinkovit postopek posvetovanja.

Oblasti morajo zagotoviti, da so informacije dostopne vsem ljudem v skupnosti in ne le njenim predstavnikom. Informacije je treba podati pisno in v lokalnem jeziku oziroma jezikih prizadete skupnosti. Informacije morajo biti podane na tak način, da lahko vsi v skupnosti – tudi tisti, ki ne znajo brati – učinkovito sodelujejo v postopku posvetovanja. Če je to potrebno, morajo, na primer, oblasti deliti informacije z javnimi objavami na televiziji ali radiu in na sestankih ciljnih skupin.

Kot je že bilo poudarjeno, bodo oblasti morda morale sprejeti dodatne ukrepe, da bi zagotovile, da informacije sežejo tudi do tistih skupin, ki se soočajo z večjimi težavami pri vključevanju v postopek.

SODELOVANJE S PRIZADETIMI POSAMEZNIKI IN SKUPNOSTMI

Vsakomur, ki ga predlagana izselitev prizadene, je treba dati zadosti časa in priložnost, da o tem razmisli, razpravlja, izrazi skrbi in poda predloge o izselitvi in o katerihkoli z njo povezanih načrtih, vključno glede odškodnine in preselitve. Zaradi predlagane izselitve prizadeti ljudje bi morali imeti možnost skupnega sodelovanja - preko svojih izvoljenih predstavnikov, če jih imajo, pa tudi sodelovanja v manjših skupinah ter kot posamezniki. Dobiti morajo tudi možnost, da predlagajo kakršnekoli izvedljive alternative izselitvi. Oblasti morajo zagotoviti, da lahko ljudje, posamezno ali skupaj, pridobijo dodatne informacije in dobijo odgovore na kakršnakoli vprašanja, ki se porajajo v zvezi s podanimi informacijami. Oblasti morajo izvesti javne sestanke, na katerih delijo informacije in ljudem zagotovijo priložnosti, da postavijo vprašanja, predlagajo alternative izselitvi ter postavijo pod vprašaj odločitve, ki so jih sprejele oblasti. Na teh sestankih morajo imeti možnost biti tudi organizacije in zagovorniki, ki delajo s prizadetimi skupnostmi. Oblasti morajo narediti zapisnike sestankov in jih javno objaviti. Ljudje morajo imeti možnost, da te zapisnike vidijo in izpostavijo, če se s čim v njih ne strinjajo.

Pri projektih s tehničnimi vidiki, ki bi lahko vplivali na pravice ljudi (kot je na primer gradnja tovarne, ki bi lahko povzročala onesnaževanje blizu njihovih trenutnih domov ali predlaganih krajev, kamor bi se naj preselili), je pomembno, da se ljudi podpre tako, da lahko popolnoma razumejo potencialne vplive teh projektov in ukrepe, ki so predlagani za preprečevanje teh vplivov. Tovrstne tehnične podrobnosti, njihovi možni vplivi in tveganja ter njihovo upravljanje morajo biti vsem prizadetim razloženi na jasn in dostopen način. Oblasti bodo morda morale ljudem zagotoviti tudi neodvisne tehnične, pravne in druge nasvete kot podporo v procesu, da se bodo popolnoma zavedali svojih pravic in možnosti, vključno z možnostjo izpodbijanja postopka.

Kadar tveganje izselitve zadeva večje skupine ljudi, oblasti pogosto raje komunicirajo s predstavniki skupnosti. V takem primeru se morajo oblasti prepričati, da je predstavnik izbrala skupnost in jih pooblastila za to, da jo predstavljajo, ter da je vzpostavljen popolnoma vključujoč postopek, preko katerega predstavniki poročajo nazaj ljudem, ki jih izselitev zadeva, in si prizadevajo pridobiti nadaljnje odzive glede kakršnihkoli predlogov. Oblasti posredovanja informacij in posvetovanj ne morejo preložiti na tovrstne posameznike, ampak morajo sklicevati javna srečanja, kjer imajo ljudje možnost dobiti informacije tudi neodvisno.

Pogosto bo treba sklicati manjše sestanke s skupinami, ki imajo specifične težave pri sodelovanju v postopku, na primer zaradi diskriminacije znotraj skupnosti ali zaradi trenj med različnimi interesnimi skupinami (na primer med najemniki in najemodajalci). Oblasti morajo v vseh primerih oceniti in nasloviti potrebe najbolj prikrajšanih skupin ter zagotoviti postopek, v katerem se nikogar ne diskriminira. Ponujene preselitve kot rešitev niso nujno primerne za vsakogar in oblasti bodo morda morale razmisliti tudi o odškodninah in preselitvah, ki ustrezajo različnim potrebam. Stanodajalci bodo na primer morda zadovoljni z odškodnino, najemniki pa bodo morebiti potrebovali pomoč pri iskanju drugega ustreznega bivališča. Če si ustreznega bivališča sami ne morejo privoščiti, bodo morda potrebovali subvencije za najemnino ali dostop do posebnih stanovanj za skupine z nižjimi prihodki. Zato je zelo pomembno, da lahko oblasti preko posvetovalnega procesa komunicirajo z zapostavljenimi skupinami, da te lahko sodelujejo na enakopraven način ter da se skozi postopek prepozna in naslovi njihove potrebe.

PREUČITE ALTERNATIVNE PREDLOGE PRIZADETIH POSAMEZNIKOV ALI SKUPNOSTI

Pred sprejemom odločitve o izselitvi morajo oblasti preveriti vse izvedljive alternative, ki jih predlaga prizadeta skupnost.

Lokalne oblasti lahko odigrajo pozitivno vlogo s tem, da povežejo prizadete skupnosti in strokovnjake za urbano načrtovanje, da skupaj zasnujejo alternativne rešitve izselitvam. Prenova naselij z minimalno reorganizacijo in gradnja strnjениh stanovanjskih enot v posvetovanju z lokalnimi skupnostmi bi lahko bila ena izmed rešitev, s pomočjo katere bi se izognili izselitvam. Kadar so izselitve rezultat nesporazuma glede lastništva zemljišča ali poskusa, da se zemljišče vrne njenemu lastniku, lahko lokalne oblasti posredujejo med nasprotujočimi interesi in predlagajo rešitve, ki ne bi vodile v izselitve, na primer skupno rabo zemljišča.

Končna odločitev o kakršnikoli izselitvi mora biti jasno utemeljena. Utemeljeno mora biti, zakaj je izselitev potrebna, o katerih drugih možnostih se je razmišljalo, kakšni so razlogi za njihovo zavrnitev, kakšna so bila ostala prizadevanja oblasti za preprečitev izselitve in zmanjševanje negativnih učinkov. Oblasti morajo prav tako pojasniti, kako so naslovile skrbi, ki jih je izrazila prizadeta skupnost, in kako je bil prispevek skupnosti vključen v načrte ter možnosti za preselitev in odškodnino ter v časovno načrtovanje in postopek izselitve.

Smernice ZN glede izselitev pravijo, da »mora biti vsaka odločitev glede izselitev objavljena pisno, v lokalnem jeziku, vsem prizadetim posameznikom in dovolj vnaprej.« Objava o izselitvi mora vsebovati podrobno utemeljitev odločitve, vključno glede:

- (a) odsotnosti drugih sprejemljivih alternativ;
- (b) vseh podrobnosti o predlaganih alternativah; in
- (c) če alternativ ni, vseh ukrepov, ki so bili sprejeti in predvideni za zmanjšanje škodljivih posledic izselitev.

»Vse končne odločitve morajo biti predmet upravne in sodne presoje.«¹⁴

STAROSELSKA LJUDSTVA IN SVOBODNO, VNAPREJŠNJE IN INFORMIRANO SOGLASJE

Deklaracija ZN o pravicah staroselskih ljudstev (Deklaracija) potrjuje pravico staroselskih ljudstev do »zemlje, ozemelj in virov, ki so jih tradicionalno imeli v lasti, zasedali ali drugače uporabljali ali pridobili,« ter od držav zahteva, da to pravno priznajo in zaščitijo.¹⁵ Deklaracija od držav zahteva, da pridobijo svobodno, vnaprejšnje in informirano soglasje staroselskih skupnosti za kakršenkoli razvoj ali načrte za uporabo tradicionalne zemlje ali za njihovo odstranitev s takih ozemelj.¹⁶

10. člen Deklaracije določa: »Staroselska ljudstva ne bodo prisilno odstranjena z njihove zemlje ali ozemelj. Do nobene preselitve ne bo prišlo brez svobodnega, vnaprejšnjega in informiranega soglasja prizadetih staroselskih ljudstev ter dogovora glede pravične in poštene odškodnine in, če je to možno, z možnostjo, da se vrnejo«. Zahtevo po svobodnem, vnaprejšnjem in informiranem soglasju staroselskih ljudstev so potrdili tudi Odbor ZN za odpravo rasne diskriminacije, Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice, Odbor ZN za človekove pravice¹⁷ in Medameriško sodišče za človekove pravice.¹⁸

Če oblasti načrtujejo kakršenkoli projekt, ki zadeva tradicionalno zemljo staroselskih ljudstev ali ki bi lahko vodil v to, da bi jih izselili s takšne zemlje, morajo pred nadaljevanjem pridobiti svobodno, vnaprejšnje in informirano soglasje prizadete skupnosti.

PRESOJA VPLIVOV

Po smernicah ZN glede izselitev »morajo države dajati prednost iskanju strategij, ki čim bolj minimalizirajo razselitve.« Pred začetkom kateregakoli projekta, ki bi lahko povzročil izselitev in razselitev zaradi razvojnih ciljev, mora biti opravljena izčrpna in celovita presoja vplivov, namen katere je celovito zavarovanje človekovih pravic vseh potencialno ogroženih oseb, skupin in skupnosti, vključno z zaščito pred prisilnimi izselitvami. Presoja vplivov izselitve mora vključevati tudi preučitev alternativ in strategij za zmanjševanje škode.«

Na posameznike znotraj skupnosti izselitev vpliva različno. Stopnja vpliva je odvisna od številnih dejavnikov, med drugim od ekonomskega ali družbenega statusa, rase, etnične pripadnosti, državljanstva, spola, vere, starosti in invalidnosti. Lokalne oblasti lahko pri zmanjševanju teh vplivov in pri zaščiti človekovih pravic odigrajo ključno vlogo. Bistveno orodje za zmanjševanje vpliva je natančna presoja, na kateri temelji proces sprejemanja odločitev o izselitvah in preselitvah.

Natančne in učinkovite presoje vpliva zahtevajo aktivno udeležbo vseh deležnikov, še posebej posameznikov, ki jih bo izselitev prizadela.

4

Da bi prizadetim omogočile aktivno sodelovanje, jim morajo lokalne oblasti dati na voljo vse potrebne informacije o metodi in cilju presoje vpliva. Informacije morajo biti posredovane v lokalnem jeziku ali jezikih ter na način, ki je dostopen vsakomur, tudi tistim, ki ne znajo brati.

Presoja vplivov mora vsebovati temeljno študijo skupnosti in priskrbeti informacije o:

- območju ali zemljišču, ki je v obravnavi;
- naselju in njegovem pravnem statusu, vključno z lastništvom zemljišča;

- številu gospodinjstev in posameznikov, ki živijo na tem območju (vključno z brezdomci), pri čemer morajo biti podatki ločeni po spolu in po drugih relevantnih podlagah za diskriminacijo;
- številu let ali mesecev, ki so jih prizadeti preživeli na obravnavanem območju;
- posameznikih, ki delajo, ne pa tudi živijo na tem območju, vključno s tistimi, ki to območje uporabljajo za dostop do drugih območij ali sredstev;
- bivalnem statusu tistih, ki živijo na tem območju (lastnikov, najemnikov, tistih, ki formalno nimajo pravne podlage za pravico do bivanja, kot tudi tistih, ki bi jih lahko obravnavali kot brezdomce);
- delu in drugih dejavnostih za služenje denarja (vključno z delom od doma), ki se jih poslužujejo prizadeti posamezniki;
- javnih storitvah na tem območju: šolah, bolnišnicah, oskrbi z vodo, komunalnih storitvah, odvozu smeti, cestni osvetljavi;
- tipu in velikosti bivališč ter materialih, uporabljenih pri gradnji na tem območju;
- trgovinah, stojnicah in okrepčevalnicah na tem območju;
- lokaciji območja, kar zadeva večje prometne povezave, priložnosti za delo, vključno s trgovinami, šolami in zdravstvenimi domovi.

Ko so te temeljne informacije pridobljene, mora biti opravljena presoja vpliva izselitev. Presoja vpliva mora biti zasnovana tako, da natančno opiše specifične možne vplive izselitve na skupnost kot celoto, kot tudi na različne podskupine v povezavi z njihovim specifičnim statusom ali okoliščinami.

Presoja vpliva mora vsebovati posebne informacije o pričakovanih vplivih, vključno z/s:

- dostopom do alternativnega bivališča;
- dostopom do prevoza, šol, vrtcev, zdravstvene oskrbe in ostalih javnih storitev;
- priložnostmi za delo in zaslužek;
- socialnimi mrežami in mrežami znotraj skupnosti;
- sodelovanjem v javnem življenju.

Lokalne oblasti morajo o presoji vpliva obvestiti prizadeto skupnost in njene predstavnike ter povabiti k podaji pripomb in ugovorov, ki bodo pripomogli k večji točnosti presoje. Celovita presoja mora biti skupnosti posredovana v obliki in na način, ki je dostopen vsem njenim članom.

Presoja vpliva je lahko dokončna šele, ko so pripombe in ugovori članov skupnosti in njihovih predstavnikov deležni ustreznega premisleka. Lokalne oblasti morajo biti sposobne pokazati, na kakšen način je bilo to narejeno.

Presoja vpliva mora biti nato uporabljena za opredelitev izvedljivosti izselitve na transparenten način. Kjer je izselitev edina možna rešitev, mora biti presoja vpliva uporabljena za oblikovanje celotnega procesa izselitve kot tudi ukrepov v zvezi z odškodninami in preselitvami.

Kjer je to relevantno, morajo biti stroški za lajšanje vplivov, vključno preko odškodnin in zagotovitve nadomestnih bivališč, vračunani v končni strošek določenega projekta, zaradi katerega bo prišlo do izselitev.

USTREZNO IN PRIMERNO PREDHODNO OBVESTILO O IZSELITVI

Ko je posvetovalni proces zadovoljivo opravljen, morajo lokalne oblasti vse prizadete posameznike o izselitvi ustrezno obvestiti. Posamezna obvestila morajo biti posredovana v pisni obliki, če je le mogoče v lokalnem jeziku ali jezikih. V nasprotnem primeru mora biti poskrbljeno za prevajanje. Poleg pisnega obvestila morajo biti informacije posredovane tudi na način, ki je dostopen tudi vsem tistim, ki ne znajo brati. S tem namenom bo morda treba uporabiti objave na javni televiziji in radijska obvestila, pa tudi organizirati javne sestanke in sestanke s ciljnim skupinami.

Med obvestilom o izselitvi in datumom predlagane izselitve mora biti dovolj časa, da lahko ljudje odločitev pravno izpodbijajo. Časa mora biti dovolj tudi za to, da ljudje ocenijo morebitne izgube, zaradi katerih bi potrebovali odškodnine. Prav tako mora biti dovolj časa za dokončanje pogovorov glede preselitev ter za popolno pripravo na preselitev pred začetkom izselitve.

Smernice ZN o izselitvah navajajo: »Če je po popolni in pravični javni obravnavi ugotovljeno, da še obstaja potreba po preselitvi, bodo prizadeti posamezniki, skupine in skupnosti dobile obvestilo vsaj 90 dni pred datumom preselitve.«¹⁹ Če gre za množične izselitve, bi bilo 90 dni najkrajša možna zahteva.

Obvestilo mora navesti točen datum in čas izselitve in opis korakov, po katerih bo postopek izselitve potekal. Vsebovati mora tudi podrobne informacije in utemeljitve glede ukrepov, ki bodo sprejeti glede odškodnin in preselitev, ter napotke za postavljanje vprašanj in izpodbijanje odločitev o izselitvi, odškodninah ali preselitvah pred sodišči in upravnimi organi.

Lokalne oblasti morajo poskrbeti, da imajo prebivalci popoln dostop do svojih domov ter do vseh javnih dobrin in storitev, vključno z vodo, komunalnimi storitvami in elektriko v celotnem prehodnem obdobju do dejanskega dneva izselitve.

ZAGOTOVITEV PRAVNIH SREDSTEV IN PRAVNE POMOČI

Po mnenju Odbora ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice je ena izmed ključnih varovalk pred prisilnimi izselitvami zahteva, da »morajo biti tistim, ki jih zadevajo odločbe o izselitvi, zagotovljena pravna sredstva ali postopki«. ²⁰ Odbor navaja tudi, da morajo vlade zagotoviti pravno pomoč ljudem, ki jo potrebujejo, da lahko pred sodišči zahtevajo povrnitev škode. ²¹

Odbor je poudaril obveznost držav, da v svojem pravnem redu zagotavljajo pravna sredstva, ki varujejo pred kršitvami pravice do ustreznega bivališča, vključno z možnostjo »pravnih pritožb, usmerjenih k preprečitvi načrtovanih izselitev ali rušenj preko izdajanja sodnih prepovedi.« ²²

Smernice ZN o izselitvah poudarjajo tudi potrebo po tem, da so »vse dokončne odločitve [o izselitvah] predmet upravne in sodne presoje.« Prizadeti morajo imeti zagotovljen tudi pravočasen dostop do pravnega svetovanja, ki je po potrebi brezplačno. ²³

Oblasti morajo torej zagotoviti, da lahko vsakdo, ki mu grozi izselitev, izpodbija odločitev o njegovi izselitvi, vključno pred sodiščem. Prizadeti posamezniki morajo dobiti informacije glede pravnih sredstev, ki so jim na voljo, glede dostopa do njih ter informacije o tem, kako dobiti pravno pomoč, če jo potrebujejo. Te informacije morajo biti posredovane v različnih stopnjah procesa izselitve, informacije o možnostih za izpodbijanje katerekoli odločitve o izselitvi pa mora vsebovati že obvestilo o izselitvi.

NADOMESTNA BIVALIŠČA IN ODŠKODNINE

»IZSELITVE NE SMEJO VODITI V BREZDOMSTVO ALI RANLIVOST ZA KRŠITVE DRUGIH ČLOVEKOVIH PRAVIC. V PRIMERIH, KO PRIZADETI NE MOREJO POSKRBE TI ZASE, MORA DRŽAVA SPREJETI VSE USTREZNE UKREPE IN UPORABITI VSA SREDSTVA, KI SO NA VOLJO, DA ZAGOTOVI, DA JE NA VOLJO USTREZNO NADOME STNO BIVALIŠČE, PRESELITEV ALI DOSTOP DO OBDELOVALNE ZEMLJE.«

Odbor ZN o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Splošni komentar 7: Pravica do ustreznega bivališča: prisilne izselitve, 20. maj 1997, 16. odstavek

ZAGOTAVLJANJE ODŠKODNINE ZA VSE IZGUBE

Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice je poudaril, da »bodo države pogodbenice zagotovile tudi, da bodo vsi prizadeti posamezniki imeli pravico do ustrezne odškodnine za katerokoli premoženje – nepremično ali premično, ki je prizadeto.«²⁴

Lokalne oblasti bi morale prizadetim posameznikom dati čas, da ovrednotijo vse možne izgube in zanje zagotoviti odškodnine. Denarna odškodnina ne sme nadomestiti zagotovitve nadomestnega bivališča za tiste posameznike, ki si ga sami ne morejo priskrbeti.

Smernice ZN o izselitvah prav tako določajo, da »mora država v primeru, ko je izselitev neizogibna in nujna za izboljšanje splošne dobrobiti, priskrbeti ali zagotoviti pravično odškodnino za kakršnokoli izgubo premičnega, nepremičnega in ostalega premoženja ali dobrin, vključno s pravicami ali upravičenji do premoženja. Odškodnina mora biti zagotovljena za kakršnokoli ekonomsko ocenljivo škodo, ustrezno in sorazmerno z resnostjo kršitve in okoliščinami vsakega posameznega primera, kot na primer: izgube življenja ali uda; telesne ali duševne okvara zdravja; izgubljenih priložnosti, vključno glede zaposlitve, izobrazbe ali socialnih prejemkov; materialne škode in izgube zaslužka, vključno z izgubo potencialnega zaslužka; moralne škode; in stroškov, potrebnih za pravno ali strokovno pomoč, zdravlila ali zdravniške storitve ter stroškov storitev psihološke in socialne podpore. Odškodnina v gotovini v nobenem primeru ne sme nadomestiti odškodnine v obliki zemlje in skupnih dobrin. Kjer je bila odvzeta zemlja, mora izseljeni v zameno dobiti zemljo, ki je enakovredna ali boljša po kakovosti, velikosti in vrednosti.«²⁵

Kadar prizadeti posamezniki izrazijo interes, da bi namesto nadomestnega bivališča raje prejeli gotovinsko odškodnino, morajo lokalne oblasti zagotoviti, da dobijo vse informacije o nadomestnem bivališču in odškodnini, da lahko na podlagi njih sprejmejo informirano odločitev. Lokalne oblasti se morajo tudi prepričati, ali je gotovinska odškodnina sprejemljiva za vse člane gospodinjstva, še posebej za ženske. Tako ženske kot moški morajo biti so-upravičeni do dodeljene gotovinske odškodnine. V gospodinjstvih, kjer živi samska ženska ali v gospodinjstvih, ki jih vodijo ženske, mora biti denarna odškodnina izročena ženskam.

Ljudje, ki so izrazili zanimanje za gotovinsko odškodnino, morajo imeti na voljo dovolj časa, da ocenijo razpoložljivost bivališč in ustreznost odškodnine za zagotovitev nadomestnega bivališča, preden se dokončno odločijo.

USTREZNA NADOMESTNA BIVALIŠČA ZA TISTE, KI SI JIH NE MOREJO PRISKRIBETI SAMI

Lokalne oblasti morajo priskrbeti ustrezna nadomestna bivališča vsem tistim, ki si jih ne morejo priskrbeti sami, in zagotoviti, da nihče ne ostane brez doma ali je zaradi izselitve izpostavljen kršitvam človekovih pravic.

KDO JE UPRAVIČEN DO NADOMESTNEGA BIVALIŠČA IN PRESELITVE?

Glavni kriterij, ki določa zagotovitev nadomestnega bivališča, so okoliščine izseljene osebe in njena sposobnost, da si ustrezno bivališče zagotovi sama. Lokalne oblasti morajo vsem posameznikom, ki bi bili izpostavljeni tveganju brezdomstva ali pa si s svojimi prihodki lahko privoščijo le neustrezno bivališče, priskrbeti ustrezno nadomestno bivališče. Lokalne oblasti ne smejo razlikovati med izseljenimi ljudmi in odreči pomoči tistim, ki jo potrebujejo, na primer zaradi njihovega statusa v bivališču, na podlagi tega, ali imajo prijavljeno bivališče v mestu, ali celo glede na status migranta. Oblasti ljudem ne morejo odreči pravice do ustreznega bivališča, da bi jih kaznovale za neupoštevanje zakonov ali politik in morajo te probleme reševati preko ustreznih postopkov. Tako lahko oblasti na primer po zakonitem postopku izženejo ljudi, če so prekršili pogoje priseljavanja v državo, ne morejo pa zrušiti njihovih domov in jih pustiti brezdomne ter jih na tak način kaznovati zaradi neurejenega priseljenkega statusa.

KLJUČNI KORAKI ZA ZAGOTOVITEV, DA SO NADOMESTNA BIVALIŠČA IN PRESELITVE V SKLADU Z MEDNARODNIMI STANDARDI

Katerokoli nadomestno bivališče, ki ga oblasti zagotovijo, tudi pri preselitvah večjih skupin ljudi, mora biti v skladu z »ustreznostjo« bivanjskih pogojev, kot jih opredeljujejo Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice in drugi mednarodni standardi človekovih pravic, vključno s prepovedjo diskriminacije in rasne segregacije. Lokalne oblasti morajo torej zagotoviti naslednje:

- ☑ Ljudje morajo imeti v svojem novem bivališču zagotovljeno pravno varnost, ki lahko izhaja iz raznih virov, vključno iz najemne pogodbe, drugih dokumentov, ki potrjujejo njihovo pravico, da tam živijo, ali lastništva. V vseh primerih morajo biti zaščiteni pred prisilnimi izselitvami.
- ☑ Vsi ukrepi, ki se navezujejo na pravno varnost bivališča, morajo zagotoviti enako zaščito moških in žensk v gospodinjstvu in morajo torej določati skupno upravičenje/pravni naslov ali najemne pogodbe. V primeru samskih žensk ali gospodinjstev, ki jih vodijo ženske, morajo biti pravice ali najemne pogodbe napisane na imena teh žensk.
- ☑ Bivališča morajo imeti dostop do javnih storitev, vključno z vodo, sanitarijami, elektriko ali drugimi oblikami energije, ki omogočajo kuhanje, osvetljavo in ogrevanje, pa tudi do odvoza smeti in ulične razsvetljave.
- ☑ Material, uporabljen za gradnjo hiš, mora biti varen.
- ☑ Bivališča morajo biti ustrezno zračna in nuditi zaščito pred mrazom, vetrom in drugimi naravnimi vplivi. Vsa bivališča morajo biti v skladu s državnimi zakoni in predpisi.
- ☑ Nadomestna bivališča morajo biti prizadetim cenovno dostopna. Če se za nadomestno bivališče na primer plačuje najemnina, ta ne sme biti tako visoka, da bi ogrozila možnost plačevanja drugih izdatkov, kot so hrana, obleka itd. Če gre za najem bivališča od zasebnikov, lahko lokalne oblasti zagotovijo subvencije najemniki.
- ☑ Domovi morajo biti dovolj prostorni in ne prenatrpani. Lokalni standardi se sicer lahko razlikujejo, toda po kazalcih, ki jih uporablja Program ZN za naselja (*UN-HABITAT*), v eni sobi ne bi smeli bivati več kot trije ljudje.

- ☑ Lokacija novih domov ali območij preselitve mora ljudem omogočati dostop do njihovega delovnega mesta, šole, zdravniške oskrbe in drugih javnih objektov in storitev. Kjer je za dostop do teh storitev in objektov potreben prevoz, morajo obstajati redne in cenovno dostopne prometne povezave. Bivališča ne smejo biti zgrajena na odlagališčih smeti ali industrijskih odpadkov ali blizu njih ali na območjih, kjer obstaja večja nevarnost za ekološke nesreče ali onesnaževanje in kjer bi bilo ogroženo zdravje ali varnost prebivalcev.
- ☑ Oblasti si morajo prizadevati, da najdejo območje, ki je čim bližje prvotnemu območju bivanja, razen v primeru, ko so prvotna območja, iz katerih so bili ljudje izseljeni, segregirana ali nevarna zaradi ekoloških ali drugih dejavnikov.
- ☑ Lokacija novih bivališč ali območje preselitve ne sme povzročiti rasne segregacije in mora biti usklajeno s kulturnimi potrebami prizadete skupnosti.
- ☑ Lokalne oblasti morajo zagotoviti, da preselitev ne vpliva na možnost sodelovanja ljudi na volitvah ali drugih javnih procesih ali na njihov dostop do socialnih pomoči ali subvencij. Po potrebi jim je treba pomagati pri urejanju dokumentov, vključno s prijavo bivališča, vpisu v volilni imenik in pri pridobivanju osebnih izkaznic.
- ☑ V primerih otrok brez družine ali če ti sami vodijo gospodinjstvo, morajo lokalne oblasti poskrbeti za zaščito njihovih pravic. To lahko storijo z vključevanjem prizadetih otrok v skladu z njihovimi razvijajočimi se sposobnostmi ter s posredovanjem socialnih služb, služb, pristojnih za podporo otrokom, in civilno-družbenih organizacij ter članov prizadete skupnosti, z namenom ugotoviti, kateri ukrepi glede preseljevanja so v največjem interesu otrok.

PRESOJA RAZLIČNIH MOŽNOSTI GLEDE NADOMESTNIH BIVALIŠČ IN PRESELITEV SKUPAJ S PRIZADETIMI SKUPNOSTMI

Kot je bilo poudarjeno v poglavju o resničnem posvetovanju, morajo lokalne oblasti prizadetim skupnostim posredovati popolne informacije o vseh preselitvenih možnostih in se z njimi o teh možnostih tudi posvetovati. Ljudje morajo imeti priložnost, da obiščejo ponujeno nadomestno bivališče in lokacijo preselitve, da bi lahko učinkovito sodelovali v posvetovalnem procesu. Lokalne oblasti morajo prizadetim posameznikom dati tudi priložnost, da sami predlagajo alternativne lokacije za preselitev.

Ključno je, da si oblasti prizadevajo celostno poiskati možnosti, da bi ljudem zagotovile ustrezna nadomestna bivališča. Pogosta je težnja, da se ljudi preseli na obrobja mesta, kjer so lahko daleč od svojih delovnih mest in drugih objektov ali so celo rasno segregirani. To je za prizadete skupnosti lahko izjemno škodljivo in pogosto vodi tudi v neučinkovito uporabo javnih sredstev, saj bodo morda ljudje prisiljeni, da se preselijo nazaj v *slume* znotraj mesta, da bi si našli delo. Oblasti se morajo torej z ljudmi posvetovati o njihovih bivalnih potrebah in razmisliti o vseh možnostih, ki bi tem potrebam lahko zadostile. Prizadeti posamezniki bi morali imeti tudi priložnost za srečanje z arhitekti in načrtovalci, odgovornimi za gradnjo ali prenovo bivališč ali lokacij, da bi lahko prispevali svoje ideje o oblikovanju in načrtovanju.

Oblasti bi lahko razmislile o možnostih, ki so bližje mestnim središčem in jih je mogoče prenoviti, na primer prazne zgradbe v zasebni ali državni lasti ali tiste, ki se ne uporabljajo. Lokalne oblasti lahko uporabijo tudi že obstoječa nizkocenovna stanovanja ali razmislijo o možnostih subvencioniranja, ki bi ljudem omogočilo najem bivališč na zasebnem nepremičninskem trgu. Kadar so v projekt vpleteni zasebni akterji, je preselitev lahko vključena kot pogoj za realizacijo projekta, vendar morajo oblasti vedno ohraniti vlogo nadzornika ustreznosti zagotovljenih bivališč in zagotoviti, da so ljudje obravnavani pošteno in enakopravno ter da so upoštevana vsa varovala, povezana z izselitvami in preselitvami.

Prizadeti posamezniki sami bodo najbolj vedeli, katere možnosti bi najbolj odgovarjale njihovim potrebam, posvetovalni proces pa oblastem nudi neprecenljivo

priložnost za pridobitev tovrstne informacije. V nekaterih primerih so na primer prizadeti posamezniki prosili oblasti, naj jim priskrbijo cenovno dostopne materiale in se ponudili, da bodo sami zgradili domove, ali so predlagali, da bodo, če jim oblasti zagotovijo oskrbo z vodo, s komunalnimi storitvami in elektriko, te storitve plačevali po uradni tarifi.

Za izselitve, ki zadevajo večje skupine ljudi, bi kot vodilo pri razvijanju načrtov za preselitev oblasti morale uporabiti tudi presojo vpliva in temeljne študije situacije.

ZAČASNA BIVALIŠČA

Lokalne oblasti morajo zagotoviti, da so odškodnine in rešitve za preselitev zagotovljene pred izselitvijo. Začasno nadomestno bivališče je rešitev le izjemoma, npr. ko domove prizadetih ljudi prenavljajo in je med tem bivanje tam prenevarno ali ko je zaradi resnega ogrožanja zdravja in varnosti ljudi potrebna takojšnja evakuacija iz njihovih domov. Te okoliščine morajo biti prizadetim ljudem in njihovim predstavnikom natančno razložene.

Lokalne oblasti morajo zagotoviti, da izseljeni ljudje v začasnih domovih živijo čim krajši čas, nato pa jih morajo preseliti na dolgoročno nadomestno lokacijo. Lokalne oblasti morajo zagotoviti, da to čim manj vpliva na življenja prizadetih ljudi, še posebej na izobraževanje, delo, zdravje in dostop do zdravstvenih storitev.

Začasno bivališče mora biti v skladu z glavnimi načeli pravice do ustreznega bivališča in izpolnjevati kriterije dostopa do javnih dobrin in storitev, ustrezne lokacije in primernosti za bivanje kot v primeru prej omenjenega nadomestnega bivališča.

Lokalne oblasti morajo zagotoviti, da so prizadetim ljudem na voljo celostne in redne informacije o postopku zagotavljanja dolgoročnega bivališča ter da imajo informacije o odškodninah in preko upravnih in sodnih postopkov tudi dostop do njih.

IZVEDBA IZSELITEV

»IZSELITEV NE SME BITI IZVEDENA NA NAČIN, KI POSEGA V DOSTOJANSTVO IN ČLOVEKOVI PRAVICI DO ŽIVLJENJA IN VARNOSTI. DRŽAVE MORAJO TUDI ZAGOTOVITI, DA ŽENSKÉ MED IZSELITVIJO NISO PODVRŽENE NASILJU IN DISKRIMINACIJI NA PODLAGI SPOLA TER DA SO ZAŠČITENE ČLOVEKOVE PRAVICE OTROK.«

Osnovni principi in smernice ZN glede izselitev in preselitev zaradi razvoja, 47. odstavek

Ko je zagotovljeno dolžno postopanje in sledi izselitev, morajo lokalne oblasti zagotoviti, da je izselitev izvedena tako, da spoštuje pravice prizadetih ljudi, sila pa je uporabljena le, če je to res potrebno, sorazmerno in v skladu z mednarodnimi standardi človekovih pravic.

Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice pravi: »V primerih, ko naj bi bila izselitev upravičena, mora biti izvedena strogo v skladu z ustreznimi določili mednarodnega prava človekovih pravic in v skladu s splošnimi načeli razumnosti in sorazmernosti.«²⁶ Odbor je tudi poudaril, da morajo biti med izselitvijo prisotni vladni uslužbenci ali njihovi predstavniki; vsi, ki izvajajo izselitev, se morajo ustrezno identificirati; izselitve se ne smejo izvajati v zelo slabem vremenu ali ponoči.

»Vsaka zakonita raba sile med izselitvami mora spoštovati načela nujnosti in sorazmernosti, pa tudi Osnovna načela ZN o uporabi sile in strelnega orožja s strani policijskih uslužbencev in vse nacionalne ali lokalne kodekse obnašanja, ki so v skladu z mednarodnimi standardi oboroženih sil in človekovih pravic.

»Izselitve ne smejo biti izvršene v slabem vremenu, ponoči, med praznovanji ali verskimi prazniki, pred volitvami ter med ali tik pred šolskimi preizkusi znanja.«

»Države in njihovi predstavniki morajo zagotoviti, da nihče ni žrtev neposrednih ali naključnih napadov ali drugih nasilnih dejanj, še posebej ženske in otroci, da samovoljno ne ostanejo brez posesti ali lastnine kot posledice rušenja, požara ali druge oblike namernega uničenja, malomarnosti ali kakršnekoli oblike kolektivne kazni. Posest in predmeti, ki jih izseljeni za sabo niso pustili po lastni izbiri, morajo biti zaščiteni pred uničenjem, samovoljno in nelegalno prilastitvijo, zasedbo ali uporabo.«²⁷

Lokalne oblasti morajo biti stalno v stiku s prizadetimi ljudmi in oceniti njihovo pripravljenost na izselitev, da bi tako zagotovile, da izselitev ne vodi v kršenje človekovih pravic. Oblasti morajo poskušati prizadeto skupnost vključiti v dialog ali organizirati javne sestanke o vseh vprašanjih, ki bi jih prizadeti ljudje lahko imeli glede izselitve, pa tudi zbrati informacije o ljudeh, ki bi na dan izselitve potrebovali pomoč ali zdravstveno oskrbo.

Lokalne oblasti morajo vse prizadete ljudi obvestiti o postopku izselitve ter o vlogah vseh predstavnikov javnih in zasebnih teles, vključenih v izselitev.

Lokalne oblasti morajo zagotoviti, da prizadeti ljudje niso prisiljeni porušiti svojih hiš ali čistiti ruševin, razen ko prizadete skupnosti same izrazijo tako željo z namenom, da svojo lastnino rešijo pred uničenjem in gradbeni material shranijo za ponovno uporabo.

Izselitve se nikoli ne smejo izvajati tako, da območje očistijo s požiganjem hiš. Če se pri izselitvi uporabljajo buldožerji, morajo lokalne oblasti zagotoviti, da je območje ograjeno s kordonom ter da prizadeti ljudje, njihova lastnina, pa tudi domače živali in živina, če jih imajo, niso v nevarnosti. Lokalne oblasti morajo ljudem zagotoviti pomoč pri prevozu njihove lastnine v nadomestno bivališče. Posebna pomoč mora biti zagotovljena ljudem z gibalnimi težavami ali invalidnostmi, bolnim, ostarelim, nosečnicam ter ljudem z majhnimi otroki in dojenčki.

Če je le mogoče, naj bi bili prizadeti ljudje, še posebej otroci in ostareli, premeščeni v nadomestno bivališče, še preden se začne rušitev njihovih domov.

Da bi izselitev ne vodila v kršitev človekovih pravic, morajo lokalne oblasti v postopek izselitve vključiti neodvisne opazovalce.

Lokalne oblasti morajo zagotoviti usposabljanje za uradnike in uradnice, ki so vključeni v postopek izselitve, glede ravnanja, ki upošteva spol prizadetih posameznikov in posameznic.

Lokalne oblasti morajo zagotoviti, da prizadeti ljudje vedo za pritožbene mehanizme, na mestu, kjer poteka izselitev, pa mora biti na voljo možnost podajanja pritožb o poteku postopka.

SPREMLJANJE PRESELITVE

»DRŽAVE MORAJO AKTIVNO SPREMLJATI IZSELITVE TER IZVAJATI KVANTITATIVNE IN KVALITATIVNE EVALUACIJE, DA UGOTOVIJO ŠTEVILO, NAČIN IN DOLGOROČNE POSLEDICE IZSELITEV, VKLJUČNO S PRISILNIMI IZSELITVAMI, KI SE ZGODIJO ZNOTRAJ NJIHOVEGA PRAVNEGA IN TERITORIALNEGA OBMOČJA. POROČILA IN UGOTOVITVE MORAJO BITI NA VOLJO JAVNOSTI IN ZINTERESIRANIM MEDNARODNIM STRANKAM Z NAMENOM ŠIRJENJA NAJBOLJŠIH PRAKS IN PRIMEROV REŠEVANJA PROBLEMOM NA PODLAGI IZKUŠENJ.«

Osnovna načela in smernice ZN pri izselitvah in preselitvah zaradi razvoja, 47. odstavek

Po izselitvi morajo lokalne oblasti še naprej igrati pomembno vlogo pri zagotavljanju, da je preselitev in nadomestno bivališče v skladu z domačimi in mednarodnimi standardi človekovih pravic.

Lokalne oblasti morajo še naprej redno spremljati razmere na kraju preselitve in nadomestnega bivališča in zagotoviti, da je v skladu z vsemi ključnimi načeli pravice do ustreznega bivališča. V primeru otrok brez družin ali gospodinjstev, ki jih vodijo otroci, morajo lokalne oblasti, skupaj s socialnimi službami, redno spremljati njihove življenjske razmere pa tudi njihov splošni napredek.

Preverjati morajo tudi, če izseljeni ljudje zaradi izselitve ali preselitve nimajo dostopa do drugih človekovih pravic, vključno z dostopom do izobraževanja, dela in zdravstvene oskrbe.

Prizadetim ljudem morajo biti na voljo informacije o tem, kako vložiti pritožbo ali izraziti pomisleke glede nadomestnega bivališča.

Lokalne oblasti lahko imenujejo predstavnika ali ombudsmana, ki obravnava pritožbe in se nanje učinkovito odziva. Ti postopki ne smejo nadomestiti pravnih sredstev, kadar je preselitev v nasprotju z mednarodnimi standardi človekovih pravic.

REFERENCE

- 1 17. člen Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah; 1. odstavek 16. člena in 4. odstavek 27. člena Konvencije ZN o otrokovih pravicah; odstavek e 5. člena Mednarodne konvencije ZN o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije; 2. odstavek 14. člena Konvencije ZN o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk ter 9. in 28. člen Konvencije ZN o pravicah invalidov. Na regionalni ravni pravico do ustreznega bivališča varujejo 16. in 31. člen Spremenjene Evropske socialne listine (16. člen Evropske socialne listine), 1. odstavek 8. člena Evropske konvencije o človekovih pravicah; 14., 16. člen in 1. odstavek 18. člena Afriške listine o človekovih pravicah in pravicah ljudstev; 18. in 20. člen Afriške listine o pravicah in dobroti otroka; 16. člen Protokola k Afriški listini o človekovih pravicah in pravicah ljudstev in pravicah žensk v Afriki ter 1. odstavek 11. člena, 1. odstavek 21. člena in 26. člen Ameriške konvencije o človekovih pravicah. Čeprav Evropska konvencija o človekovih pravicah, Evropska socialna listina, Ameriška konvencija o človekovih pravicah in Afriška listina o človekovih pravicah in pravicah ljudstev izrecno ne govorijo o pravici do ustreznega bivališča, so strokovna telesa ali sodišča, ki spremljajo spoštovanje teh pogodb, razjasnili, da imajo države pogodbenice dolžnost varovati pravico do ustreznega bivališča, kar izhaja iz drugih pravic, kot je pravica do zasebnosti, do lastnine in mirnega uživanja posesti in pravica do varovanja družine.
- 2 Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice definira prisilno izselitev kot: »trajno ali začasno odstranitev posameznikov, družin in/ali skupnosti, iz domov in/ali z zemljišča, kjer živijo, proti njihovi volji in brez zagotovitve in dostopa do primerne pravne ali druge zaščite.« Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice, Splošni komentar 7: Pravica do ustreznega bivališča (1. odstavek 11. člena): prisilne izselitve, 3. odstavek, (20. maj 1997), E/1992/23.
- 3 Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice, Splošni komentar 4: Pravica do ustreznega bivališča (1. odstavek 11. člena), 8. odstavek (13. december 1991), E/1992/23.
- 4 Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice, Splošni komentar 7, 8. odstavek.
- 5 Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice, Splošni komentar 4, 8. odstavek (a).
- 6 Sklepne ugotovitve Odbora za človekove pravice: Kenija, Odbor ZN za človekove pravice, CCPR/CO?/83/KEN, 29. april 2005, 22. odstavek.
- 7 Komunikacija št. 161/2000, U.N. Doc. CAT/C/29/D/161/2000 (2002).
- 8 Resolucija Komisije ZN za človekove pravice 1993/7, 1. odstavek
- 9 Osnovna načela in smernice ZN glede izselitev in preselitev zaradi razvoja (Osnovni principi), Aneks 1 k UN.Doc, A/HRC/4/18.
- 10 Osnovna načela, načela 44, 55 in 56.
- 11 Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice, Splošni komentar 7, 9. odstavek.
- 12 Osnovna načela, načelo 38.
- 13 Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice, Splošni komentar 13. odstavek.
- 14 Osnovna načela, načelo 41.
- 15 Deklaracija ZN o pravicah staroselskih ljudstev, 2007, 26. člen.

- 16 Deklaracija ZN o pravicah staroselskih ljudstev, 2007, 10. člen in 2. odstavek 32. člena.
- 17 Glej Odbor ZN za odpravo rasne diskriminacije, Splošno priporočilo št. 23: Staroselska ljudstva, (55. Zasedanje, 08/18/1997), Aneks 5 k UN Doc A/52/18. Glej tudi Odločitev Odbora ZN za človekove pravice v primeru Ángela Poma Poma 27/3/2009, Komunikacija št. 1457/2006.
- 18 Glej npr. Medameriško sodišče za človekove pravice, primer ljudstvo Sarimaka proti Surinamu, Serija C (št. 172), 2007.
- 19 Osnovna načela, načelo 56(j).
- 20 Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice, Splošni komentar 7, 13. odstavek.
- 21 Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice, Splošni komentar 7, 15. odstavek.
- 22 Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice, Splošni komentar 4, 17. odstavek (a).
- 23 Osnovna načela, načelo 41.
- 24 Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice, Splošni komentar 7, 14. odstavek.
- 25 Osnovna načela, načelo 60.
- 26 Odbor ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice, Splošni komentar 7, 14. odstavek.
- 27 Osnovna načela, načela 47 -50.

BELEŽKE

(S)POZNAJTE SVOJE DOLŽNOSTI

PRIROČNIK ZA PREPREČEVANJE PRISILNIH IZSELITEV

Vsi imamo pravico do ustreznega bivališča in državne in lokalne oblasti (in njihovi predstavniki) so dolžne spoštovati, ščititi in izpolnjevati to človekovo pravico. Pogosto so lokalne oblasti prvi stik pri načrtovanju in gradnji bivališča. Običajno so tudi ključni deležniki v projektih urejanja infrastrukture, obnavljanja ali reorganizacije mesta ter pri velikih projektih – kar so najbolj pogosti vzroki za prisilne izselitve.

Prisilne izselitve – odstranitev ljudi iz njihovih domov ali z zemlje, kjer živijo, proti njihovi volji brez pravnih in drugih varovalk – so kršitev mednarodnega prava človekovih pravic.

Ne glede na razlog za izselitev so lokalne oblasti vedno neposredno ali posredno vključene v njeno izvršitev. Zato lahko igrajo pozitivno vlogo, tako da zagotovijo, da so ljudje zaščiteni pred prisilnimi izselitvami in da njihova pravica do ustreznega bivališča ni kršena.

Ta publikacija, ki temelji na raziskavah Amnesty International, je namenjena javnim uslužbencem in drugim, ki delujejo v imenu države, kot pomoč pri izpolnjevanju njihovih dolžnosti glede pravice do ustreznega bivališča. Povzema glavne mednarodne standarde človekovih pravic s tega področja in podaja praktične usmeritve o ključnih ukrepih, ki morajo biti izvedeni pri načrtovanju projektov, ki lahko vključujejo izselitve, ali pri odobritvi izselitev iz drugih razlogov.

www.amnesty.si

Indeks: ACT 35/009/2012
December 2012

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

ZAHTEVAMO DOSTOJANSTVO

